

OBCY (479) ai

o jasne.

[*comp* obcejszy.]

sg m N obcy (71). ◇ G obcégo (30), [obcejsz(e)go]; -égo (1), -(e)go (29). ◇ D obcému (18); -ému (3), -(e)mu (15). ◇ A obc(e)go (16), obcy (10). ◇ I obcym (21), obc(e)m (1) *RejFóz*. ◇ L obcym (2). ◇ f N obcã (7); -ã (4), -(a) (3). ◇ G obcéj (12); -éj (2), -(e)j (10). ◇ A obcã (4). ◇ I obcã (4). ◇ L obc(e)j (4). ◇ n N obc(e) (1). ◇ G obcégo (13); -égo (2), -(e)go (11). ◇ D obc(e)mu (1). ◇ A obc(e) (3). ◇ L obcym (2). ◇ pl N m pers obcy [w tym: obcy narodowie (2)] (28). subst obc(e) [w tym: obce narody (1)] (8). ◇ G obcych (82). ◇ D obcym (41), obc(e)m (2); -(e)m *BudNT*; -ym : -(e)m *SkarŻyw* (1:1). ◇ A m pers obcé (16), obcych [proszę was jako obcych] (2); -ych *BudNT*; -é : -ych *WujNT* (2:1); ~ -é (1) *OrzQuin*, -e (1) *SarnStat*, -(e) (14). subst obcé (27); -é (3), -e (1), -(e) (23); -é *KochPs*, *KochPam*; -é : -e *SarnStat* (1:1). ◇ A m pers a. G obcych (1). ◇ I m obcémi (22), obcymi (14); -émi *GliczKsiąż* (2), *LubPs*, *BibRadz*, *OrzRozm*, *Mącz*, *KochPs* (3), *PaprPan*, *NiemObr* (2), *GrabPospR*, *SkarKaz* (2), *SkarKazSej*; -ymi *OpecŻyw* (2), *CzechRozm*, *GórnRozm*, *Calep*, *KlonWor*; -émi : -ymi *Leop* (1:1), *BudBib* (1:1), *SkarŻyw* (1:1), *PowodPr* (1:1), *WujNT* (2:4); ~ -émi : -emi *KochPs* (2:1), -(e)mi (19). f obc(e)mi (2) *CzechEp*, *PowodPr*, obcymi (2) *CzechRozm*, *WujNT*. n obcymi (3) *CzechEp* (2), *WujNT*. ◇ L obcych (8). du I m [cum nm] obcema (1) *Mącz* 159a.

Sł stp, *Cn* notuje, *Linde XVI – XVIII w.*

1. Będący spoza społeczności (narodu, plemienia, rodziny), będący z innego kręgu kulturowego; przychodzący lub sprowadzany z zewnątrz; *extraneus* *Miech*, *Vulg*, *PolAnt*, *Modrz*, *JanStat*, *Cn*; *alienus* *Vulg*, *PolAnt*, *Mącz*, *JanStat*, *Cn*; *peregrinus* *Vulg*, *Mącz*; *externus*, *exterus* *Modrz*, *Cn*; *extrarius* *Calep*, *Cn*; *hospes* *Vulg*, *Cn*; *alienigenus* *Vulg*; *adventicius*, *exoticus* *Mącz*; *alius* *Vulg* (454) : wżyithka pannonia słowienka była. Acżkolwiek Rzymianie dawali im Staroŧthi opcze y vrzędniki [*Capitaneos et armigeros extraneos*] *MiechGlab* 59; Przewrotna drogã mężowã/ obca iest [*Perversa via viri aliena est*] *Leop Prov* 21/8; A w then dzień offiary Pãńkiewy/ nãwiedzę nã kxiãżëtã/ y nã ůyny krolewůkie/ y nã wżyithka ktorzy fie oblekli w odzienie obce [*qui induiti veste peregrina*]. *Leop Soph* 1/8; Wyůcie zle wczynili żeůcie poymowãli żony obce/ ábowiemeůcie tak rozmnożyli grzechy w Izráelu. *BibRadz* 3.*Esdr* 9/7, 2.*Esdr* 13/27, *Is* 17/10, 3.*Esdr* 9/12, 17, 18; nádãnie y ůkãrby Koůcielne rozbierãcie/ kãpturem Krolowi grożiãcie/ z opcemi Krolmi ůklãdy miewãcie/ á od nich Iurgelty bierzeãcie *OrzRozm* Cv, L4; *Exoticae merces*, Kupie obce to yeůt z dãlekich ůtrón. *Mącz* 111c; *Sesama*, Nieyãki rodzaj obcego ziãmã albo žitã. *Mącz* 389d, 407b, 481b; przeto mię tych Iurgeltów pozbãwił/ y obnãżónego od opcéy pomocy/ polãdžil mię nã gruncie Oycowůkim y Mãcierzyńůkim/ którym mnie wedle ůtanu y potrzeby moiéy/ z łãlki ůwéy ůwiëtéy żywi *OrzQuin* G4v; *RejPos* 215v; Nie przynieůcie [!] nañ kãdzenia obcego áni cãlopalenia áni obiãty/ áni mokrey offiary wleieãcie nañ. *BudBib Ex* 30/9, *Ier* 2/21; *MycPrz* I B3, II A2v; *ModrzBaz* 35; *SkarŻyw* 492, 545; [ustawami i baůniami *Antychrystowskimi*] wprowadžil ůię miãdzy poůpolůtwo/ obcy Bog/ y obcy Mefyãlů ůyn Boży/ piůmom ů. pãtryãrchom/ prorokom/ Chriůtuůowi ůãmemu y Apofůztołom [!] z Ewãnieliůtãmi nieznãiomy. *CzechEp* 104, 141; *Lautia* – Podarki ktore rzymianie obczim poůłom dawali. *Calep* 587a, 398b; *WujNT* 444; áby żaden Noremberczãnin/ albo inůzy obcy kupiec/ nieůmiał w Krãkowie króm głównych

Iármárków towarów fwyh przedáwác *SarnStat* 960; á co wiefzáz/ teraz z kilku ftron nád námi obce woyfká wifzáz/ ktorem niewiem czemubyfmy wfác mieli. *GrabPospR* N3; Nánioflo fie do nas obcych obyczáiw y wyftépkow: czemu teź zá nimi niema przyfc obca fprawiedliwofc y karánie ich? *PowodPr* 80; Możemy fie w tym karác obcym przykádém. *PowodPr* 84, 7, 11, 75, 80 marg [2 r.]; *SkarKaz* 579a, Oooc; *KlonWor* 7; [alienius obczyfzégó *Glosy II nr 128/12*].

W poláczeniu szeregowym (1): Poczynaymy vmierác fwiátu/ áby nam byf iáko obcy/ nie náfz/ y iáko nieprzyziáciel/ y iáko zlá gofpodá y dom fprochniáły. *SkarKaz* 422b.

W przeciwstawieniach: »obcy ... domowy (3), z narodu przodkow, ojcowski, przyrodzony moj, swoj (10), (nasz, swoj) wláсны (5)« (20): *GórnDworz* F2; wezmi żonę znarodu przodkow twoich [*de semina patrum tuum*] y nie poymuy fobie żony obcey [*extraneam*] ktoraby nie bylá fpotomftwá oycá twoiego *BudBib Tob* 4/13; Ale dawfzy pokoy obcem słowam/ obáčmy fwyh wláfnych kilká tákowych *BudNT* li6; iz teź oto iefzcze fwiádectwá ty/ nie od obcych y poftrotnnych zebráne fą przeciw nim/ ále od ichże wláfnych wczýcielow y wodzow. *CzechRozm* 166v, 141; *ModrzBaz* 76v, 103; *CzechEp* 14; *NiemObr* 172, 180; *PudFr* 28; dla czegom służył, raczey przyrodzonym Panom moim niz obcemu *ActReg* 159; *OrzJan* 123; A ku oddawániu z Dekrétu iákich rzeczy, [...] brákuia tym, iefli fwóy Woźny, iefli obcy. Acz y fád zgołá ná Woźnégo ofobie nie poléga *SarnStat* 1280, 647; *PowodPr* 73; *VotSzl* A4v; Druga wolnofc ieft dobra: obcym pánom y pogáńfkim krolom nie flúżyć/ áni im podlegáć/ iedno fwoim *SkarKazSej* 692b, 683a; Iedź gdzieś vmyfłi/ iedź w Bożá godzínę Cnotliwy ziemku/ á obcá rodzinę Karmń chlebem fwoim *KlonFlis* D4v.

Zwrot: »obcymi usty mowić« (1): Iz przez obce ięzyki/ y obcymi wty [*labiis aliis*] będę mowił ludowi temu: á przedfię mię y ták nie wyflucháią/ mowi Pan. *WujNT* 1.Cor 14/21.

Wyrażenia: »bog obcy« [*w tym: pierwsze przykazanie dekalogu (1)*] = *deus alienus Vulg, PolAnt* [szyk 23:14] [37]; *WróbŻółt* 43/21; Poidźmy á náfláduymy bogow opcych/ ktorych nye znałz/ á fluzmy im *KromRozm II* f4v; narodye moy [...] nie mieyże bogá obcego [*neque adorabis deum alienum Vulg Ps* 80/10]/ Cobyś go czcił tá chwałá ták iákoby mnie fámegeo. *LubPs* S4v; y puścili fie zá Bogi/ obcemi/ y fluzyli im/ y modłę im dawáli [*abierunt post deos alienos et servierunt eis et adoraverunt eos*] *Leop Ier* 16/11, *Deut* 6/14, *Ier* 44/15; *BibRadz Ier* 7/9; *GrzegRóżn* M4v; gdyż s tobá nie mowi iáko Bog frogi/ iáko Bog obcy/ iedno iáko miłofciwy Ociec z wdzyęcznym fynaczkim fwoim. *RejPos* 172, 258v; Niebędziefz miał Bogow obcych [*Non habebis deos alienos coram me Vulg Ex* 20/3] *KuczbKat* 275; *WujJudConf* 61v; *BudBib Deut* 8/19; *CzechRozm* 7 marg, 13v, **4v; *KochPs* 123; *SkarŻyw* 173, [282], 341, 348, 558; *CzechEp* 31, 104; *WerKaz* 296; *WujNT* 468 marg; *PowodPr* 28 [3 r.], 58; *SkarKaz* 40a [2 r.]; Zły człowiek/ zdrády pełen/ ten czártowfki fynek/ A obcych bogów chwalcá *GosłCast* 61; *SkarKazSej* 683a [3 r.], 699a.

»człowiek obcy« = *alienus homo Mącz; barbarus Vulg* [szyk 6:5] (11); *RejPs* 139; *LibLeg* 11/160; Teź niema byc ná to [*na urząd radziecki*] obieran człowiek obcy z infzego práwá/ y komuby bylo dziewięćdziefyát lat. *GroicPorz* b3v; *Mącz* 226c; *GórnDworz* li2v; Aż obcy człowiek/ poftrotnny/ cudzozyemiec/ Sámáritan/ w්රzawfzy go/ zmiłował fie nád nim *RejPos* 210; *RejZwierc* 184v, 256v; *PudłFr* 28; *WujNT Col* 3/11; *SarnStat* 959.

»głos obcy« (4): *RejPos* 124 [2 r.]; Mać też Bog y fwoie/ ktorzy [...] Chriftuſowego thylko głofu flucháią/ y wedla niego lie rządzą/ á ná głos obcy iuz by namniey niedbáią *CzechRozm* 81v; *NiemObr* 180.

»obcy(-a) język, mowa« [*w tym: być obcego języka człowiekiem (1), ludzie obcego języka (1)*] = *alia lingua Vulg* [*szyk 16:5*] (20:1): Bociem muſzę prawdę powiedzieć/ przez obczy (ięzyk podczásem) w obcze ręcze pańſtwa zachodziły *FalZiołUng* V 119v; *MurzHist* A3; wyrwie iákie ſtáropolſkie z Bogárodzice flowo/ á s Czeſkiem iákiem gładkiem flowkiem ná ſztych ie wyfádzi/ áby fwe⁸⁰ ięzyká grubość/ á obcego pięknoſć pokazał *GórnDworz* F2; *WujJud* 182; *CzechRozm* 125v [2 r.], 127v, 182v; tákli fię Apoſtołowie rządžili/ iáko fię rządzą Papielcy przegoleńcy/ [...] y tákli do ludu ládá co trzy po trzy obcym ięzykiem mowili? *CzechEp* 362, 145; Barbari – Grubi ludze, a obcego iezika. *Calep* 124a; A gdy ná nie włożył ręce Páweł/ przyſzedł n nie Duch ſwięty/ y mowili obcymi ięzyki [*et loquebatur linguis*] y prorokowáli. *WujNT Act* 19/6, *1.Cor* 14/2, 5, 11, 19, 21 (10).

»obce języki« = *ludzie nie należący do narodu wybranego (1)*: Y Apoſtoł ſzeroko o tym náuczył: gdy fię z tego obcym ięzykom rádowác każe: iż dawno do zbáwienia v Prorokow y do Meſſyafzá przyzwáni/ y iemu fá zá dziedźictwo iego obiecáni *SkarKaz* 517a.

»obcy(-a) kraj (a. kraina)« [*szyk 14:1*] (15): *MurzNT Mar* 13/34; wracam fye tedy z obcey kráiny do domu oycá ſwego/ iáko márnotravcá inny *OrzRozm* N, P4; *OrzQuin* P3; *ModrzBaz* 11v; *Oczko* 2v, 8v; czemu mię oſtré kry nie ſtárły/ Kiedym ſzedł w opcé kráie *KochPam* 87; *GostGospSieb* +4v [2 r.]; *GrochKal* 11, 16; *CiekPotr*)? (2; *SkarKazSej* 687a; *KlonWor* 82.

»kto, nikt obcy« = (*quis*) *extraneus PolAnt, Modrz* (9:3): Ieſli kto opczy wluczkv kvpy thą thelyegá wynyen dacz 30 g *MetrKor* 59/282v, 57/120v; Abowiem ſnadźby mi nye ták cyełfko było By s kogo obcego to myę potrefiło *LubPs* O; *Leop* 4.Reg 11/8; *BibRadz Prov* 27/2; w mor/ dáleko od ludzi miełzkác/ ni skim obcym nic nieſpráwiác *SienLek* 3; *MycPrz* II B4v; *KarnNap* F4; *ModrzBaz* 55; *SkarŻyw* 492; *WisznTr* 20; *KochWr* 35.

»obcy ludzie« = *alieni Vulg, PolAnt, Modrz; barbari Vulg; homines extranei JanPrzyw* [*szyk 18:10*] (28): *BierRozm* 9; Mamy wípomagać/ á zakladać vbogie niedoſtateczne/ albo wlomne/ opcze ludzy *SeklKat* L4; *GliczKſiąż* B5v, G2; Pracą yego ktorey ſoby nabywał w trudnoſci/ Nych rozerwą ludzye obcy w ſwoye oſyádłoſci. *LubPs* Z; *Leop Is* 1/7; *BibRadz Eccli* 45/21 [22]; widźicie iákie ſzkody tu v nas Tátárowie czynią/ á iáko obcy ludzie przechodzą KORonę Polfká iáko chcą *OrzRozm* Vv, P3, P4; *BielKron* 271; Hospitalitas, Ludzkoſć/ ſkłonnoſć przeciwko opcym ludziom/ teź ſtáwianie goſćy. *Mącz* 159a, 298a [2 r.]; *OrzQuin* Y4; która vmieiętnoſć/ [*obchodzenie ſię z koniem*] Rycérſkim ludzióm nie mniéy teź ieſt potrzebna/ iáko y opcym: poniewáż to bydlę/ w wielu potrzebách fluzy ludzióm *SienLekAndr* a3v; *RejPos* 290; *ModrzBaz* 103; *SkarŻyw* 28; *GórnRozm* Kv; *KochFrag* 48; *WujNT Act* 28/1, 4; innym którymkolwiek ludzióm obcym/ przychodnióm [*hominibus extraneis hospitibus JanPrzyw* 5] nie będziemy dáwác/ oprócz lámym ſynom Koronnym/ y miełzkáiącym w tych ziemiách *SarnStat* 71 [*idem* 883], 286, 883; *SkarKazSej* 695b; *KlonWor* 14.

»obcy narod, lud« = *alienigena gens Vulg; gens (aliena), homines exteri Modrz* [*szyk 29:5*] (31:3): ta flawna Korona kxiąg žadnych ięzykiem ſwym nie maiąc tak flawnym/ tak była ſirociała/ iż teź innym obczym narodom prawie w połmiech y w dziwowanie była *FalZioł* +2; *FalZiołUng* V 119;

RejPs 168v; *Leop Eccli* 49/7; Prułowicé fćárzy byli z Litwą iednego narodu/ y tu mieľzkáli gdzie dziľ Liflańci/ y rzecz iednąką mieli y obyczáie z Litwą/ iedno przez obcy narod zmienili ięzyk *BielKron* 345v, 276, 338; *RejPos* 158 [2 r.], 158v, 226, 350; Pan powiádać raczy/ iż ia dla tey niewdzięczności á dla nie íprawiedliwości wálzey dam was polieść obcym narodom *RejZwierc* 256v, 41v, 43, 48v, 192, 195, 244v; *CzechRozm* 165; *ModrzBaz* 76v, 108v, 118, 132v; *CzechEp* 14, 61; *NiemObr* 160; *GórnTroas* 36; *OrzJan* 16; *GrabPospR* N2; niewiemy [...] co fie známi w náľzey źiemi dzieie: [...] z wielkim obcego ludu tu będącego pośmiewftwem. *PowodPr* 73, 5; *CzahTr* G3v; *SkarKazSej* 674a.

»nauka obca« = *adventicia doctrina Mącz*; *doctrina peregrina Vulg* [szyk 3:2] (5): *Mącz* 481b; zem iuż z onego głębokiego morzá błędow Antychriřtowych wyľzedł ná brzeg beľpieczny zbáwienia/ gdzie mi iuż żadne wiátry obcych náuk ízkodzić nie mogá *CzechRozm* 20v, 204v; *CzechEp* 117; Náukámi rozmáitymi y obcymi nie vnoście fie. *WujNT Hebr* 13/9 [Przekład tego samego tekstu *CzechEp*].

»nic obcego« (1): gdy záśnię Láćinřkie fłowá wiewy ięzyku brzmiáľ/ nic wmwie obce⁸⁰ znać nie byľo. *SkarŻyw* 195.

»obcy nieprzyjaciel« (2): *PowodPr* 73; Pan Bog [...] od was y fynow wálzych kroleřtvo odeymie/ y da ie obcym nieprzyjáćielom wálzy^m/ pogubiwľzy was y fyny wálze *SkarKazSej* 702b.

»obcy obyczaj« = *peregrinus modus Mącz* (3): *Mącz* 269b; Ná náľzę Polřkę/ wieku nam pámiętnego/ iáko fie iedno z obcymi obyczáymi/ obcych też wyľtěpkow y fekt/ przodkom náľzym niewiádomych/ w nię nánioľło *PowodPr* 7, 80.

»obca osoba« = *nie krewny; aliena a. extranea persona JanStat* [szyk 1:1] (2): [mniszkli] mogá wľtěpowáć w dobra oyczyřté y máćierzyřté [...] wľzákke ich oddalić od krewnych y bliřkich áľbo ná iné obcé ofoby przeniěć żadnym obyczáiem nie będą móć *SarnStat* 208, 923.

»obcy pan« [szyk 9:1] (10): *OrzRozm* L4; *CzechRozm* 141; á [uczniowie Chrystusowi ci sá, którzy] roźnych Miřtrzew/ od ktorychby fie včzyć: y obcych Pánow/ ktorymby řumnienie řwoie poddać mieli/ áni řzukáia/ áni przyimuiá. *NiemObr* 180, 172; *SarnStat* 647; *SkarKaz*)(2v; *CiekPotr* 49; *SkarKazSej* 659v, 692b [2 r.].

»prawo obce« [szyk 3:2] (5): *GroicPorz* nn3v; Nie wľtydaľ fye Rzym XII *Tabulas* od Athen wźiać/ y też Práwem obcym řwá Rzeczpoľpolitá rządzíč *OrzRozm* T4; *ActReg* 44; TÁkże obiecuiem/ iż wykłádów nie przypuřćim/ áni wywodów żadnych z práwá obcego *SarnStat* 53, 87.

»obce ręce, obca ręka« [w tym: w obce ręce (8), w obcych rękach (1), do rąk obcych (1)] = *ktoř obcy; aliena manus Mącz* [szyk 10:1] (10:1): *FalZioľUng* V 119v; PÁmiętay na to miľy panie iż nikomu inemu iedno řobie řamemu racziles wykupic a wyzwolic nas niedopuřćzaize tedi zadney opcey ręki aby iáká wierzchnoć miała mieć nad nami. *RejPs* 204v, 73; *BielKom* A; rzeczy ktorekolwiek przy źłodźieiu poimányim záľtawano/ Vrząd zábiařaľ/ á to w ten obyczaj/ áby w obce ręce co nie zábláďziľo *GroicPorz* kk2v; *BielKron* 253; Postliminio recipere, To coľmy vtráćili á co w obcych á w nieprzyyiáćielskich rękách dľugo byľo záś doľtać. *Mącz* 193d; *Nolebam illum nostrum familiarem sermonem in alienas manus devenire*, Nie byľá to moyá wolá áby ty řpólne náľze řłowá miáły w obce ręce przyřć/ to yeľt/ wywáwić/ roľáwić fie. *Mącz* 482b; *LeovPrzep* C2; Też Ziemię náľzę Beľzká [...] chcemy chowáć/ dźierźeć: żadnych Powiátów áľbo wři od niěy nieoddaláiać/ áni w opce ręce dáiać

[*alienantes JanStat* 797]/ áni vmnieyřzáięc. *SarnStat* 1054; Dźiedźictwo náłze obrociło fie w obce ręce: y domy á máietności náłze do cudzych. *PowodPr* 10.

»obcy sędzia« (7): Gość przed obcym Sędziem winien odpowiadać s pewnych przyczyn. *GroicPorz* m2v; OSyádły kupiec gdyby od łafyádá łwego ná drodze był hámowany/ á przyzwány do obcego Sędźiego o dług/ á on pozwány wybił by łye łłufznymi przyczynami do práwá łwego: thedy [*ma mu być nagrodzona szkoda i lekkość*] *GroicPorz* m3, m2v [2 r.], m3, nn3v [2 r.].

»obce słowo« = *wyraz z innego języka* (2): *BudNT* li6; Nieboże Fryczu/ zowże piafek hakiem. Bo iáko wřpomniřz iákie obce łłowo/ Nie będzieć zdrowo. *KlonFlis* F3.

»synowie obcy« = *cudzoziemcy; filii alienigeni PolAnt* (3): Ściągni rękę twą z wyłokości/ á odkup mię/ wyrwi mię z wod wielkich/ y z ręki fynow obcych. *BibRadz Ps* 143/7, *Ps* 143/11; Y wřzyfcy męźowie domu ie^{go} w domu vrodzeni (niewolnicy) y kupieni zá pieniądze z fynow obcych obrzezáli fię znim *BudBib Gen* 17/27.

»obca wiara, religija« (2:1): *SkarŻyw* 558; przecię zákázował [Bóg] z obcemi religiámi/ nie tylko vczęftnictwá á iedności/ ále też y bráctwá y przymierza. *PowodPr* 39; *SkarKazSej* 683a.

»obca ziemia, strona« = *aliena terra, terra non sibi PolAnt* [szyk 12:2] (7:7): *RejKup* ee7v; *RejKupSekl* a2v; Ktemu iefzce pořłał krol przes pořły łwe do Ieruzálem y do miałt Iudfkich liřty łwe áby práwá obcych źiem przyięli. *BibRadz 1.Mach* 1/46, *Gen* 15/13; *BudBib 1.Mach* 1/46; áby [pořłany w obcy kraj] pilnie obaczał á przypátrował fię/ co też w obcych źiemiách [*apud exteris populos*] zá obyczáie/ co zá práwá/ co zá kárność *ModrzBaz* 11v; *SkarŻyw* 244, 283; *BielSen* 12; *GostGospSieb* +4; źadni też Pořłowie w rzeczách wáźnych do obcych łtron pořłáni bydź niemáią: iedno zá wiadomościá y rádá łpólná obudwu Narodów. *SarnStat* 1012 [*idem*] 1022; *KlonKr* C4v; *SkarKaz* 315a.

Szeregi: »obcy, cudzoziemski« (1): ten ktory rycerzem będac/ márnotrawnie delikáckich obcych cudzoźiemfkich potrzeb *in victu et amictu* vżywa/ á do boiu nic gotowego nie ma/ iáko niewieřciuch iáki *GrabPospR* K4v.

»obcy, (abo, i) cudzy« = *extraneus et alienus Vulg, PolAnt* [szyk 6:4] (10): rořtropność zow przyiációłką řwoią. Aby cię řtrzegłá od niewiářty obcej/ y od cudzey/ ktora łłowá łwoie przyiemne czyny. *Leop Prov* 7/5; *Mqcz* 7a, 415a; *BudBib Prov* 7/5; *Calep* 52b, 397a, b, 490a; *WujNT* 468 *marg*; W Pierwřzym [przykazaniu] zákázuię P. Bog mieć y chwalić obcych ábo cudzych Bogow okrom řiebie. *PowodPr* 28.

»obcy i daleki« (1): A nie tylko obce y dálekie przykłády/ ále y náłze włafne domowe/ pobudkę nam do tego dáć mogá. *VotSzl* A4v.

»obcy, (i) iny (a. inszy)« = *alienus, extraneus PolAnt* [szyk 8:1] (9): *FalZioł* +2v; *GliczKsiąź* G2; *BibRadz Prov* 27/2; *CzechRozm* 165; *KarnNap* ktv; zápomina Pána Bogá/ y vdáie fię w próźnowanie y w rořkofzy: łkąd kácerřtwo y obca wiárá y ini Bogowie rořtá. *SkarŻyw* 558; *SarnStat* 208; *SkarKazSej* 683a [2 r.].

»(ani) obcy i (a, ani) nieznaomy« (1): A dořthoięftwá wáłze obcy iteź [!] nieznaómi ludzie záwždy pořiádác będá. *RejPos* 290; *RejZwierc* 41v; *CzechEp* 145; *WujNT* 615 [2 r.], 616; *PowodPr* 39.

»postronny, (i) obcy« = *extraneus, alienus PolAnt* [szyk 3:2] (5): *BibRadz Prov 2/16, 3.Esdr 9/9; [jagniątko]* zna głos prawego pALTERZÁ swoiego/ á vcieka gdy vflylyzý głos postronny/ głos obcy/ á trwoży fie przed nim. *RejPos 124, 210; CzechRozm 166v.*

»obcy a (i) przeciwny« (2): *NiemObr 95: [pierwsze przykazanie]* broni Bogow cudzych wśelkiego obcego á iemu przeciwnego nabożeńtwa *PowodPr 39.*

»obcy i rożny« (1): kościoły wśhodnie [...] do wiele frogich błędow y kácerftw iáko obcych y rożnych bogow przyfzli *SkarKaz 40a.*

»obcy, (i) swoj« [szyk 2:1] (3): *BierRozm 9; GórnDworz li2v; Ale żeś chłoftę podiał v Nogatu/ Nie zwierzay áni rodzonemu brátu. Bo cię Cholewą będą zwáć párobcy Swoi y obcy. KlonFlis H4v.*

»(tak) obcy albo (jako) tuteczny« [szyk 1:1] (2): lifty iákie przereczonym Conftituciam náłzym przeciwné ofobam obcym albo tutecznym [*personis extraneis sive indigenis JanStat 198*] [...] przynóšili *SarnStat 924, 924.*

a. W funkcji rzeczownika (155) :

α. »obcy«; *alienigena Mącz, PolAnt, Calep, Cn; peregrinus Mącz, Vulg, Calep, Cn; exterus Miech, Mącz, Vulg; externus Vulg, Mącz, JanStat; extraneus Mącz, Vulg, PolAnt, Cn; advena Calep, Vulg, Cn; exoticus Mącz, Calep, exter, extraordinarius, extrarius, hospes Mącz; alienus Vulg, PolAnt; qui foris Vulg; convena, externa gens Cn (153) :* Opcego fię bárdzo wśtydzę/ A przed fromem nieporodzę. *BierEz Nv, G; BielŻyw nlb 4;* lud to ieśt chytry a nie wierni ku opczym [*vafri et perfidi sunt exteris*] ale fami miedzi sobą wiarę pilno chowają. *MiechGlab 23; RejJóz A8 [2 r.], A8v; LubPs N6, Ov; RejWiz 43, 180;* Ktoby kolwiek z obcych [*quisquis externorum*] przyfłapił ku Przybythku będzie zábit. *Leop Num 1/51;* Bráćią moię dáleko odegnał odemnie/ á znáiomí moj/ iáko obcy [*noti mei quasi alieni*] odefłli odemnie. *Leop Iob 19/13;* Y będzie Ieruzálem fwięte/ á obcy niepoydá [*et alieni non transibunt*] przez nie więcey. *Leop Ioel 3/17, Ex 30/33, Iob 19/15, Prov 14/10, Ier 3/13, Dan 11/4;* A ieśli ty niebędziefz przeciwko thym Sákrámentarzom wśzetecznym bronił Sbiłká Biłkupá/ przodká twego: będę ia obcy *OrzList e2v;* Páłterz mu rzekł/ nie ták mi/ cięfzko ná obcego/ Iáko ná cię/ gdyżemci/ zwierzyl dobrá fwego. *RejZwierz 119v; BibRadz 2.Esdr 13/30, Prov 27/13, Ier 30/8, Ioann 10/5; OrzRozm C3; BielKron 338;* Extraordinarius, Sobie Pan nie należác ku cechú ftanu álbo rzádu/ Obcy. *Mącz 112c;* Alienigena, Cudzi, Obci/ nie náłzego rodu przichodzień *Mącz 143c;* Hospitium, Goścýnne potowárzyfzenie miedzy dwiemá opcemá gdy fie ná yednę gofpodę z rożnych ziem zyadá y potowárzyfá. *Mącz 159a;* Proselitus, Obcy/ który priyął [!] náłzę wiarę y zakón/ Wfłępień w náłzę wiarę *Mącz 327b;* Adventiis et externis adiumentis uti Obcych á zkąd ynąd przichodzących pomocy vżywác. *Mącz 481b, 111c, 112a, c, 158d, 290d; RejPos 215 marg; HistLan F4v; KochMon 30; WujJudConf 130v [2 r.]; BudBib Ex 29/33, Num 18/4, 7; MycPrz I B3; StryjWjaz A4; PaprPan Y2v;* do vgdzánia rofłtyrkow/ do iednánia nieprzyiáźni/ ráczey praw y fádow vżywác trzebá/ nie oręza: bo do oręza tylko przeciw obcym [*inter populos diversos*] vćiekác fię trzebá *ModrzBaz 63v;* w małéy liczbie będąc/ y nieznácznémi/ Przychodnie nieznáiomí miedzy obcémi/ [...] Przedfię záwždy bywáli w páńłkiéy obronie *KochPs 157;* Niechay go z máiętności lichwnik wyzuie/ A obcy w iego pracy fobie lubuie [*et diripiant alieni labores eius Vulg Ps 108/11*]. *KochPs 168, 25, 73, 209;* Obcy y zrodzáiu kápłáńłkiego nieidący do ołtarza nie przyfłapił. *SkarŻyw 492*

marg, 338; *ZapKościer 1586/66*; *StryjKron 567*; *NiemObr 13* [2 r.], *WisznTr 14*; ná to bárzo pátrzą cudzoziemcy/ iáko się wy z łobą/ y iáko z obczymi obchodźcie. *GórnRozm B3v*; Aduenitius – Obczij, przichodzien poſtronnij. *Calep 28b, 778a*; *GrabowSet I4v*; *LatHar 196*: [owce idą za swoim pasterzem] Ale zá cudzym nie idą: owłzem vćiekáią od niego: bo nie znáią głófu obcych [non noverunt vocem alienorum]. *WujNT Ioann 10/5, Matth 17/26* [25], *1.Cor 5/12, Col 4/5, 1.Thess 4/12, 1.Thim 3/7, Hebr 11/34*, s. 719; Abyłmy tedy ten zawał odwálili, potomnym, obcym, y łámi łobie winni nie zołtáli: á co wietłza, ábyłmy y łámi peregrini w ięzyku włáwnym niebyli *JanNKar D3*; [rozterki i niezgody domowe] gorłzé bywáią niź woyny z obcym [dissensionum et seditionum intestinarum quae omni externo bello sunt graviore] *JanStat 195* *SarnStat 111*; *GrabPospR K4*; *KlonKr D3v*; *PowodPr 9, 29* W goſćinieſcie miedzy obcemi: ládá kto was ſzárpác może: á ten ſwiát obcemi gárdźi. *SkarKaz 551a*; *CiekPotr 7*; *SkarKazSej 703a*.

W przeciwstawieniach: »brat, domowy, krewny, nasz (2), ociec, powinny, powinowaty (3), przyjaciel, rodzice, rodzony, sąsiad (2), stryj, swój (20), syn (5), wnuk, znajomy ... obcy; w domu ... u obcych« (41): *BierEz 14*; *OpecŻyw [34]*; A dla tego nyemaćye pirwłlego oycá opułłczáć/ á obcych náłłádowáć. *KromRozm III N6v, Q2v*; Wtore/ ma być baczenie Perfony/ iefli krewny álbo obcy *GroicPorz 112*; Záchowayże też práwo y łobie równemu/ Nie tylko powinnemu/ ále y opcemu. *RejWiz 187v, 58v, 59*; ia bych to obcy vczynił/ A ty fyn iego nieuczynił? *OrzList e2v*; Bo mi iednáł łácniey s łwym/ niź draźnić obcego *RejZwierz kt*; Ani w to obłoczył żaden obcy/ ále tylko vłtháwicznie łámi fynowie y wnukowie iego [Non indutus est alienigena praeter filios eius solum, et nepotes eius semper] *BibRadz Eccli 45/15*[16], *Matth 17/25, 26*; izeby [młódź] nie w domu ale v obcych wychowywana bywała *KwiatKsiąż M3*; Nostri et externi contraria, Náły/ Opcy. *Mącz 251b*; Peregre sum, Iełtem dáleko od łwych miedzy obcemi. *Mącz 290d, 316a*; *HistLan F6*; áby s ciebie obczy nadobne przykłády bráli: á powinowáci twoi zápátrzywłzy ſie ná cię áby ſie tobą ciełzyli *RejZwierc 24*; *MycPrz I B2v, II A2v*; *BudNT Eph 2/19*; Nie tylko obcym dobrá on wydzyerał z mocy/ I Stryiowi włáwnemu kazał wyiáć oczy *PaprPan Pv, Hv, S, S4v*; *KochOdpr A4*; *SkarŻyw 338*; *ZapKościer 1580/14*; *KochFr 63*; *PaprUp H2* [2 r.]; *Phil R*; *WujNT Matth 17/25, 1.Cor 5/12*; v nas w Polłcze iuź táł *proclamatum*, że iefliź nie obcy/ łwóy nic nieuczyni *JanNKar A4*; *SarnStat 209, 587*; *CiekPotr 54*; Zacnoſć domu wálzega w łławie mocno łtałey. Gdyź prze mądroſć y cnotę włzędzie rozłzerzoná? Nie tylko łamsiáđ/ lecz też obcych náđárzoná. *PaxLiz A3*; Dziwuyże ſię tu obcym kiedy iuź rodzeni Przedáią łwe/ od Oycá iednego łpłodzeni. *KlonWor 29*.

Zwroty: »być [komu] obcy, być [u kogo] za obcego« (1:1): By to przy moim łtole Krowicki mowił/ ktory iełtem obcy Sbiłzkowi/ iabych Krowickiemu milczeć kazał *OrzList e2*; Ieflibych tedy niewiedziáł co znáczy głos/ będę v tego któremu mowię obcego ięzyká człowiekiem: á ten co mowi/ będzie tez v mnie zá obcego.[ero... loquitur mihi barbarus] *WujNT 1.Cor 14/11*.

»mieć [kogo] jako obcego, za obcego« = *sicut alienum habere Vulg* [szyk zmienny] (1:1): *Leop Iob 19/15*; Bo mnie ociec y mátká/ máią zá obcego/ Gdziełz nam iſć/ iefli y ty wzgárdźiłz wygnánego? *GrabowSet B4*.

»jako za obcego [kogo] poczytać« (1): włłáł iáko zá obce nas poczytał łobie [quasi alienas reputavit nos] y przedał/ á zyadł to co byłá zapłátá náłłá. *Leop Gen 31/15*.

»obcym stać się [*w tym: komu* (2)], stać się jako obcy [*u kogo*]« (3:1): *TarDuch* A6; *BibRadz Ps* 68/9; Obcym stałem się braciey moiey [*alienus fui fratribus meis*]/ y cudzym synom matki moiey. *BudBib Ps* 68/8[9], *Ps* 57/3[4].

Szeregi: »obcy, cudzoziemiec« [*szyk 3:2*] (5): żaden cudzoziemiec [!]/ żaden obcy/ y łługá kupny/ niechay z wámi tego nie pożywa/ áżby przyiął zakon pośpołu z wámi *RejPos* 158; Exoticus – Opcy, cudzozemiecz. *Calep* 391b, 28b, 52a, 778a.

»obcy, (i) cudzy« = *alienus et extraneus PolAnt* [*szyk 1:1*] (2): Niech cię chwali cudzy á nie wftá twoie/ obcy/ á nie wárgi twoie. *BudBib Prov* 27/2, *Ps* 68/8[9].

»tak domorodak jako obcy« (1): Niechay miedzy wámi będzie ład ípráwiedliwy/ ták domorodakom iáko obcym [*sive peregrinus sive civis*] *Leop Lev* 24/22.

»obcy i nieprzyjaciel« (1): A nye máyąc kościołá zá matkę/ nye ma też bogá zá oycá/ á nye krzełciyáninem áni brátem/ ále obcym y nyeprzyyaácyelem nam yeft *KromRozm III* Q2v.

»obcy a (i) nieznamy« = *alienus et extraneus PolAnt* (2): *BibRadz Ps* 68/9; [św. Antonijusz] prágnąc ná rzeczy duchowne pokoju wietłze⁸⁰/ prośił się áby był gdzie miedzy obce y nieznaíome połtan. *SkarŻyw* 542.

»obcy a pielgrzym« (1): Opczym stałem sie bratom mogim/ á pielgrzymem synom matcze moiey [*extraneus factus sum fratribus meis et peregrinus filii matris meae Vulg Ps* 68/9]. *TarDuch* A6.

»obcy i postronny« (1): á iáko ogień z náтуры pali/ ták Sámfonowi práwie iáko wrodzone było/ miłóśierdzie ono ku obcym/ y postronnym/ y chorym. *SkarŻyw* 593.

»powinny abo obcy« (1): Także też/ przyiedzie czci odłádzony do powinnego fwego/ ábo do obczego w dom/ z pocztem nie máłem/ iákoż ow nieborak ma go wygnać/ nie máiąc/ fto síły? *GórnRozm* 13.

»obcy i przychodzień« = *hospes et advena PolAnt; advena et peregrinus PolAnt, Vulg* [*szyk 2:1*] (3): A przeto iuż nie iefteście obcy/ y przychodnie/ áleście łásiedzi świętych/ y domownicy Boży. *BudNT Eph* 2/19, *1.Petr* 2/11; Namileyfzy proźę was iáko obcych y przychodniów/ ábyście się wtrzymawáli od požádlivosti ciełefnych *WujNT 1.Petr* 2/11.

»tak obcy jako przyjaciel« [*szyk 1:1*] (2): Nie był ieden ktoby tey był pániey nie żáłował/ Ták obcy/ iáko przyjaciel przygody litował. *KochZuz* A4; *BielKron* 235v.

»(tak, nie tylo) swój i (jako (i), lecz i) obcy« [*szyk 4:1*] (5): *BierRozm* 13; bo káždy Pan káżdemu iednáko powinien thák fwemu iáko y obcemu *MycPrz* II B2; *KochBr* 152; *WisznTr* 19; tedy przesze a znaczne posługy nagrodzic potrzeba dobrze, aby yswoi y obcy virzeli, ze non est irremunerata virtus, VWKM, ale wwielkiey wadze *ActReg* 96.

»znajomy i obcy« (1): [*Panna Syna szukała*] Naprzod miedzy przyrodzonymi/ potym miedzy znaiomymi/ ij miedzy opcymi. *OpecŻyw* 32.

β. »obca« (2) : Weźmi ízátę tego kthoryć ręczył zá obcego/ á kthoryć przyrzekał zá obcá [*pro extranea*]/ weźmi zakład od niego. *BibRadz Prov* 27/13; *BudBib Prov* 27/13.

2. *Należący do kogoś innego, będący czyjąś własnością, cudzy, nie swój* (9) : Ktorego [*Antykrysta*] Fálże/ Zdrády/ tu iuż małz odkryte Cołmy więc názywáli/ táiemnice íkryte, Byłyc acz wprawdzie iedná/ tym Tytułem pśtrzone Teras obcze wykupfzy/ piorká poznác wronę [!]. *GrzegŚm* Av; Y

vczynił ie pány wielkiéy kráiny/ Y pośiedli przychodnie obcé dziedźiny. *KochPs* 159; Niechby nád wŷytkié głębiéy oná w piekle byłá/ Którá taką niecnotę piérwéy zamyśliá. Wiárę fwoię przenioflá do mężá obcego *GosłCast* 32.

W przeciwstawieniach: »swoj (2), moj ... obcy« (5): Przydawa fie iż wiele pczól czudzych prylatuie domowe wyganiaiác, tak iż wiefniazi broniaç fwych, muŷá opce topić y zadławiaç *MiechGlab* 77; Nieznam fię do tych fŷat/ nie moy to ieŷt vbior/ obce to ieŷt ochędoŷtwo *SkarŻyw* 195; *GrabPospR* L2.

W przen (2) :

W przeciwstawieniach: »swoj ... obcy« (2): (*nagł*) Wól. (-) Ták znaczny łeb/ ták ŷwiétné rogi vkázuie/ Ze króm gwiazd obcych ŷam ŷye ŷwémi opiŷuie. *KochPhaen* 7; gdy Iordan wpada w martwe morze/ Ofobny ŷobie nurt po wierzchu porze/ Niechce przezwiłká ni wody ŷwey ŷtrácić/ Z obcá fię zbrácić. *KlonFlis* F4.

a. *W funkcji rzeczownika:* »obce« = *cudza własność* (1) :

W przeciwstawieniu: »swoje ... obce« (1): Ludzkie pláce ŷcieŷniaiác fwoie rozŷzerzáiá: Sztucznie fŷnurem y prętem morgi pomierzáiá: Swoie rozprzeŷtrzeniaiác obcego ŷięgáiá *KlonWor* 4.

3. *Nie będący właściwością albo elementem czegoś* (12) : O którym to potym bogu oycu mowi *fol* 394. Iż áczkolwiek wŷytkim ofobam należą *apparitiones*, to ieŷt/ okázowánia fię ludźiam/ w obcey poŷtáci nie pamieťa iż *Deum, cuius vnigenitus est Christus Iefus nemo vidit vnquam Ioan. CzechEp* 181; *SkarKazSej* 681b *marginis*.

W przeciwstawieniach: »obcy ... przyrodzony, własny (2)« (3): gdy by ona [*ślina*] miała w ŷobie iaki ŷmak włafny, tedyby ięzik żadnego inŷzego ŷmaku opcego nie vczył *GlabGad* C5v; ale gdi fie on [*czosnek*] ŷtarzeie tak iż nieco powiŷli po wyrwaniu, thedy ona wŷitka wilgota y wonnoŷć opcza odejdzie, tilko ŷama iemu przyrodzona zoŷtanie *GlabGad* I4, H3.

obcy od czego (1): która tá to rzecz [*obracanie wszystkiego ku pożytku*] od wolnych vmysłow yakmiarz ieŷt obca. *KwiatKsiąż* C2.

W charakterystycznych połączeniach: *obcy(-a) fundament* (2), *postać*, *smak*, *wilgota*, *wonnoŷć*.

Wyrażenie: »ŷłowa obce« [*ŷyżk* 3:1] (4): otoż tedy vtyŷkowánia te⁸⁰ Chriŷtuŷowego muŷiáá być inŷza przyczyná/ niŷ tá którą obcymi ŷłowy X.K. y z obcá teŷ rzeczá wnoŷi. *CzechEp* 141, 232 [2 r.]; wŷytki ŷłowá obce odrzucáiác/ á do piŷmá fię tylko/ ŷwiétego odzywáiac *NiemObr* 130.

Szeregi: »iny i obcy« (1): czuyćie fię/ iáko źle ine y obce fundáméntá pod budowánie ŷtáre podkládác: iáko źle do zroŷłego ludzkiego ćláá [!] (*kust.*) ćláá (-) trzećią rękę/ y trzećią nogę przylepiác. *SkarKazSej* 681b.

»(i) nowy i obcy« (3): Ze teŷ tym torem/ znowo wymyŷloná rzeczá/ ŷłowá teŷ nowe y obce: á ŷłowy tákŷe nowymi y obcymi/ rzecz y nowá/ y obcá/ y niezboŷną wprowadźili. *CzechEp* 232.

4. *Niewłaŷciwy, nieprawdziwy (w odczuciu piszącego)* (3) : Hic locus niŷi dextre accomodetur, in alienum ŷenfum male detortus videri poŷset. etc: Po náŷzemu ták/ To mieyŷce práwi/ ieŷliby go dobrze nie przyŷtoŷowano/ moŷe fię zdác że ie ku obcemu wyrozumieniu nakręcono/ álbo nákierowano. *BudNT* Hh6v; záczyń fie wiele obcego mnimánia y wykłádow ná Ianowe piŷánie námnoŷyło było: o którym Ian áni pomyŷlał/ nierzkáć żeby co tákiego twirdzić miał. *CzechRozm* 25; nie tylko iedno

miejŝce z piŝmá ŝ. ale wiŝcey niŝ ŝto/ ku przepárċiu/ wyznánia náŝzego pokázác miaŝ: á iabych rad iedno ŝlowko ácz nie od niego ŝyŝzał/ ktorzymby tych ŝwoich obcych powieŝci/ o Bogu y o ŝynu iego podeprzeć mogŝ. *NiemObr* 95.

5. *Nie bŝdący uczestnikiem, odrŝcony [od czego] (1) :*

Szereg: »oddalony i obcy« (1): ktorzyŝcie byli ná on czás bez Chriŝtuŝá/ oddaleni od ŝpoŝecznoŝci Izráelŝkiej/ y obcami od teŝtámentow [*alienati a conversatione Isráel et hospites testamentorum*]/ nie máiac nádzieie obietnice *WujNT Eph* 2/12.

Synonimy: 1. *cudzoziemski, cudzy, postronny, przychodny; a.a. cudzorodak, cudzoziemiec, cudzy, goŝć, przybycień, przychodziń; 2. cudzy; 4. bŝdny, faŝszywy, niesprawiedliwy, niesŝuszny.*

Cf NIEOBCY, OBCOCHWAŁOBOŝNIK

LW